

Liivi vanasõnad eesti, vadja ja läti vastetega I-II. Koostanud VAINA MÄLK (avustajinaan Pētõr Damberg, Elza Kokare, Arvo Krikmann, Lembit Vaba, Tiit-Rein Viitso, Eduard Vääri), toimetanud A. KRIKMANN, V. MÄLK, T.-R. VIITSO. Kirjastus »Eesti Raamat». Tallinn 1981. 232+255 s.

X

Liiviläinen folklore voidaan sivuuttaa itämerensuomalaisissa vertailuissa, opetti minua taannoin vanhempi auktoriteetti. — Liivi on lätiläisten myöhäislainojen umpiperä. Jos heillä on joskus jotakin muinaisperintöä ollut, niin sen he ovat tyystin unohtaneet.

Teoksessa Läänemeresoomlaste rahvakultuurist 1970 Herbert Tampere julkaisi hyvin kiintoisan artikkelin liiviläisestä lintujen herättämis -laulukäytänteestä. Kävi ilmeiseksi, että balttilaiskerrostuman lomitse pilkottaa vahva omaperäinen perinnepohja.

Virolais-liiviläis-latvialaisen työryhmän nyt julkaisema perusteellinen sananlasku-*editio* hälventää lopullisesti luulot liiviläisten folkloren sekundaariluonteesta. 1 088 sananlaskutyypistä 39 % on tuttuja sekä Virossa että Latviassa, 24 % vain Virossa, 10 % vain Latviassa, loput 27 % vain-liiviläisiä sanontoja. Odotuksenmukaisesti enimmäkseen virolaisvastineet löytyvät Etelä- ja Länsi-Virosta, mutta huomio kiintyy kymmenkuntaan vain-saarenmaalaiseen, kahdeksaan vain-kuusalulaiseen ja neljään vain-vatjalaiseen kosketukseen.

Liivin sananlaskunkeruun merkkimiehiä ovat A. J. Sjögren, joka 1846 merkitsi

36 toisintoa viimeisiltä Salatsin liiviläisiltä Riianlahden itäpuolelta, E. N. Setälä, jonka saalis oli 254 toisintoa, molempien pääavustaja Jān Prints junior (1821—1904), 666 sananlaskutekstiä tallentanut Oskar Loorits sekä hänen apumiehensä ja työnsä jatkaja Pētōr Damberg, jonka osuus on 502 toisintoa teoksen kaikkiaan 2 045 toisinnosta.

Toimittajat eivät ole liiviläisaineistoon soveltaneet tiukkaa puolet pois -lähdekritiikkiä niin kuin Eesti vanasõnad -monumenttia rakentaessaan. Nähdäkseen olisi Sjögrenin Livische Grammatikin »sananlaskut» 62—77 tiikereineen ja muine kummallisuuksineen voinut (ehkä numeroa 65 lukuun ottamatta) jättää maininnan varaan. Sen sijaan olisin kelpuuttanut ainakin liitteenä mukaan ne yksitoista S. G. Championin Racial Proverbs -antologiassa 1938 julkaistua liiviläissanlaskujen englanninnosta, joiden alkuperäistekstejä ei ole löytynyt Oskar Looritsin jäämistöstä:

6. He who sleeps on a bed of silver has dreams of gold.
22. Time changes, the oak-tree into a coffin.
30. The dew cools the heat; good words cool anger.
33. Landlady's talking and dog's barking are the same.
38. One learn to eat earth before dying of hunger.
44. The child names the father, the mother knows him.
65. The bald pate talks most of hair.
67. One who is handy gets.
68. You may freely give a rope to him who talks of hanging.
113. If our child squints, our neighbour's child has a cast in both eyes.
128. Work does not finish with work, nor sleep with sleeping.

Pētōr Damberg saattaisi muistaa tai arvata, miten nämä kadonneet kansanaforismit ovat kuuluneet liiviksi. Jos Champion-otos edustaa luotettavasti Looritsin käytössä ollutta aineistoa, näyttäisi noin 8 % siitä olevan yhä hukkateillä.

Liivi vanasõnad noudattaa melko tarkoin Vaina Mälkin 1977 julkaiseman

vatjalaisedition Vadja vanasõnad tieteellisiä toimitusperiaatteita. Kiitoksen arvoisia ovat 17 karttaa teoksen lopussa; ne eroavat teknisesti edukseen vatjalaiskirjan vastavista kartoista. Käyttöä helpottavat enimmäin liiviläisteksteihin samoin kuin lättiläisiin ja vatjalaisiin vastineisiin liitetyt vironnokset. Tyypinhajonta on yleensä hyvin niukkaa; vain poikkeuksellisesti näyttää sekä virolais- että lättiläisperäinen redaktio juurtuneen liiviläisperinteeseen (esim. 155—491C, 584—848, 865—866).

Teoksen johdantoossee on antoisa, myös tulevan tutkimuksen virikkeitä jaellessaan. Metodisesti kiintoisa on esimerkiksi kysymys, piilekö vanhan liiviläisalueen lättiläissanalaskuissa substraattitapauksia. Toimittajat viittaavat mm. normissanalaskuun »Mitä saunas nähdään, siitä ei ovi puhua», joka tunnetaan neljänä liivinkielisenä ja kahtena lätin liiviläisvaikutteisilta murrealueilta saatuna toisintona.

Liivi, kantasuomen vanhin tytär, on kiehtonut suhteellisen harvojen kulttuurintutkijoiden mieltä. Yksi eloisimpia katoavan kansansirpaleen yleiskuvauksia on nuoren Oskar Looritsin Eesti Kirjandus-lehdessä 1923 julkaisema jatkoartikkeli »Liivi rahva olevik». Suurteos Liivi rahva usund I—III sisältää niukalti synteessin yrityksiä; Loorits lienee säästännyt ne julkaisematta jääneisiin myöhempiin osiin.

Jos katselee niitä sananlaskuja, jotka vertailu osoittaa erityisesti liiviläisille ominaisiksi, kohoaa vahvimpana esiin merellisten miete- ja ohjelauseiden sikermä: »Tuuli vie, vesi vie loputkin» (954), »Tuuli ja vesi ovat väkevimmät» (953), »Merellä oppii tuntemaan, mitä on kauhu» (461), »Kun vedet päilyvät, odota myrskyä» (1035), »Elämä on kuin meren laineissa: milloin tempaudut mereen, milloin viskaudut merestä pois» (131), »Kalamiehellä verkot, onnenmiehellä kalat» (1073), »Missä lokit, siellä kalat» (199), »Ei kaloja saa kuivin käsin» (241).

Maailman- ja ihmiskuvansa liiviläinen ilmaisee toisinaan merkillisen suggestiivisella kuvalla: »Jokaisella talolla on takaovi, itse kullakin musta porras» (134), »Pitkos-puita kulkiessasi älä tähyä taivaalle» (685), »Pian valkea mustuu» (1004), »Missä

Kirjallisuutta

ihmisiä, siellä jätteitä» (758), »Köyhän ruoka: aamiaiseksi perunaa suolakalan kanssa, illalla suolakalaa perunan kanssa» (154), »Palkollisen elämä: isäntä vei morsiamen, susi tappoi varsan, itse kuoli murehtimiseensa» (577), »Mies kaivaa, nainen ammentaa» (452), »Tyttärillä on koira hameen alla, naitua se tulee sieltä ulos» (542), »Millaiset jalat nuorena kengittää, sellaisista haudalla riisuu kengät» (117). On tietenkin uskaliaista kuulosella tällaisissa mieltemissä sen muinaisliiviläisen heimon äänialoja, jolle Henrik Lättiläinen pystytti sankaripatsaan. Joka tapauksessa Liivi vanasõnad on itämerensuomalaisen profiilin selventäjänä tärkeä kirja, ja virolaiset tutkijat ovat jälleen kerran todistaneet pystyvänsä eurooppalaisen huipputason työsuorituksiin.

Matti Kuusi